

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/87374,Odrodzenie-Niepodleglej.html>

Obraz Stanisława bagieńskiego *Rozbrajanie Niemców przed Główną Komendą na placu Saskim w Warszawie* - Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie

ARTYKUŁ

Odrodzenie Niepodległej

OKRES HISTORYCZNY

(1918-1922) Odrodzenie Niepodległej

Autor: MAREK GAŁĘZOWSKI 10.11.2021

Rok 1918 – ostatni rok Wielkiej Wojny – okazać się miał rokiem odrodzenia niepodległego państwa polskiego. Droga do osiągnięcia tego upragnionego przez pokolenia Polaków celu nie była jednak ani prosta, ani łatwa. Wymagała ogromnego wysiłku zbrojnego i organizacyjnego ze strony narodu i jego elit.

8 stycznia 1918 r. prezydent Wilson wydał orędzie, w którym wymienił czternaście warunków przyszłego pokoju: w punkcie trzynastym uznano konieczność stworzenia niepodległego państwa polskiego z dostępem do morza. Kolejnym, niezwykle istotnym wydarzeniem była deklaracja wersalska wydana 3 czerwca 1918 r. przez premierów Francji, Wielkiej Brytanii i Włoch. Stwierdzono w niej, że powstanie niepodległego państwa polskiego jest warunkiem trwałego pokoju w Europie. Wcześniej w kraju 12 września 1917 r. została powołana przez okupantów niemieckich i austriackich Rada Regencyjna, która miała pełnić funkcję tymczasowej polskiej władzy państwowej. Początkowo sprawowała zwierzchnictwo tylko nad oświatą i sądownictwem. W obliczu nadchodzącej klęski państw centralnych Rada zaczęła dążyć do uniezależnienia się od władz okupacyjnych. 7 października 1918 r. wydała manifest do narodu polskiego, w którym za główny cel Polaków uznała utworzenie niepodległego państwa. Wkrótce Rada przejęła władzę nad nieliczną, sformowaną przez okupantów Polską Siłą Zbrojną i powołała rząd Józefa Świeżyńskiego, który bez zgody Niemców zarządził pobór do wojska polskiego. Rada zwróciła się też do Komitetu Narodowego Polskiego z prośbą o reprezentowanie jej wobec państw ententy. Decyzje te nie przyniosły jednak popularności Radzie Regencyjnej w społeczeństwie. Krytykowano ją za zależność od władz okupacyjnych i konserwatywny charakter polityczny.

**Posiedzenie inauguracyjne
Tymczasowej Rady Stanu w
Warszawie, 1917 r. Fot. NAC**

27 października w Krakowie powstała Polska Komisja Likwidacyjna, którą kierowali Ignacy Daszyński i Wincenty Witos. Przejęła ona władzę w zachodniej części zaboru austriackiego (także na Śląsku Cieszyńskim). PKL podjęła uchwałę, że ziemie zaboru austriackiego są częścią państwa polskiego. Cztery dni później oddziały polskie, nad którymi dowództwo objął gen. Bolesław Roja, przejęły bezkrwawo z rąk Austriaków władzę w Krakowie i rozszerzyły ją szybko na całą Małopolskę Zachodnią; nie udało się to we wschodniej części Małopolski, którą opanowali Ukraińcy. Polacy stawili Ukraińcom opór początkowo tylko we Lwowie, gdzie 1 listopada 1918 r. rozpoczęły się zacięte walki. W Królestwie Polskim w pierwszych dniach listopada POW, przy dużym poparciu społecznym, bezkrwawo zniósła okupację austriacką. 7 listopada w Lublinie lewica niepodległościowa z PPS na czele, wspierana przez POW, utworzyła Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki

Polskiej pod przewodnictwem Ignacego Daszyńskiego.

10 listopada 1918 r. do Warszawy przybył Józef Piłsudski, przed którym klęska państw centralnych otworzyła bramy więzienne. Powrót komendanta I Brygady Legionów do kraju zbiegł się z zawieszeniem broni między Niemcami a ententą 11 listopada, które zakończyło I wojnę światową i równocześnie okazało się początkiem tworzenia polskiej państwowości. Jednak nie był to proces łatwy.

**Józef Piłsudski na dworcu w
Warszawie 12 grudnia 1916 r.
Zdjęcie błędnie łączone z dniem
10 listopada 1918 r. Fot. NAC**

**Pierwsza warta polska na
odwachu krakowskim. Od lewej
stoją: Czesław Zajączkowski
(trębacz), Wilhelm Stec,
porucznik Jan Gawron, 31
października 1918 r. Fot. NAC**

Pierwsze ośrodki władzy i pierwsze akty prawne

Następnego dnia po przyjeździe Józefa Piłsudskiego do Warszawy Rada Regencyjna powierzyła mu dowództwo nad Polską Siłą Zbrojną. Tego samego dnia oswobodzono Warszawę od Niemców. Był to osobisty sukces Piłsudskiego, który nawiązał rokowania z przedstawicielami stacjonującego w stolicy Polski trzydziestotysięcznego garnizonu niemieckiego. Na mocy porozumienia Niemcy nie tylko musieli opuścić Królestwo Polskie, lecz także pozostawić znaczną część broni oraz innego sprzętu wojskowego. Umowa obowiązywała również wojska niemieckie znajdujące się na północno-wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej. Polacy wynegocjowali, że ewakuują się one do Niemiec przez Prusy Wschodnie i ominą ziemie polskie. 14 listopada Rada Regencyjna przekazała Piłsudskiemu władzę polityczną; podporządkował mu się również rząd Daszyńskiego. Równocześnie POW zaczęła w centralnej Polsce przejmowanie władzy z rąk Niemców. W kilku miejscowościach, głównie na Podlasiu, doszło jednak do walk.

We wszystkich ośrodkach władzy powstających na ziemiach polskich z wyjątkiem Wielkopolski zgadzano się,

że najwłaściwszą osobą do objęcia zwierzchnictwa nad państwem jest Piłsudski. Przemawiała za tym nie tylko jego działalność na rzecz niepodległości, ale również popularność i sympatia, którą zdobył, kiedy z powodu sprzeciwu wobec okupanta niemieckiego i austriackiego został internowany w Magdeburgu. Niemal każde środowisko polityczne poza marginalnym ruchem komunistycznym wiązało z nim określone nadzieje. Socjaliści sądzili, że będzie realizował ich program polityczny. Prawica z narodowcami na czele krytykowała przeszłość socjalistyczną Piłsudskiego, ale liczyła, że mimo to nie będzie ulegał radykalnym żądaniom politycznym lewicy. Powszechnie zaś widziano w nim męża opatrnościowego – kogoś, kto jest w stanie zapewnić stabilną i zdecydowaną władzę w sytuacji, gdy rodzącej się państwowości zagrażają liczne niebezpieczeństwa z zewnątrz.

W momencie wyborów nie wszystkie ziemie polskie znajdowały się pod władzą Piłsudskiego i rządu Moraczewskiego. Początkowo głosowali tylko mieszkańcy części Królestwa Polskiego, w lutym – Suwalszczyzny, w czerwcu – Wielkopolski, w lipcu – Białostoczczyzny. Do sejmu dokooptowano również posłów, którzy wcześniej zasiadali w parlamencie austriackim i niemieckim.

16 listopada Piłsudski wysłał telegram do rządów państw uczestniczących w I wojnie światowej oraz państw neutralnych. Zawiadomił w nim o powstaniu niepodległego państwa polskiego. Dwa dni później – 18 listopada – powołał pierwszy rząd Rzeczypospolitej Polskiej, którego premierem został Jędrzej Moraczewski. 22 listopada Piłsudski i Moraczewski wydali dekret o ustanowieniu najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej do czasu zwołania Sejmu Ustawodawczego. Piłsudski został Tymczasowym Naczelnikiem Państwa – powoływał rząd i wyższych urzędników oraz zatwierdzał dekrety wydawane przez rząd. Budowę państwa rozpoczynano od podstaw, dlatego decyzje prawne władz polskich musiały dotyczyć podstawowych dziedzin życia społecznego.

Rząd zapowiadał korzystne ustawodawstwo socjalne dla robotników, wydał dekret o wprowadzeniu ośmiogodzinnego dnia pracy oraz bezpłatnym szkolnictwie na szczeblu podstawowym (ustawę szkolną przyjęto 9 lutego 1919 r.). Jednak głównym zadaniem Piłsudskiego i rządu była organizacja wyborów do sejmu. Pod koniec listopada 1918 r. wydano dekrety w sprawie zasad ordynacji wyborczej oraz wyznaczający datę wyborów na 26 stycznia 1919 r. Sejm Ustawodawczy miał zostać wybrany według ordynacji

pięcioprzymiotnikowej. Wybory były równe – każdy wyborca dysponował jednym głosem, bezpośrednio – głos oddawano na kandydata na posła, którego nazwisko znajdowało się na liście wyborczej (a nie np. na wyborcę, który dopiero wybierał posła), tajne, proporcjonalne (poszczególne ugrupowania otrzymywały mandaty parlamentarne w proporcji do oddanych na nie głosów) i powszechne (głosowali wszyscy pełnoletni obywatele). Prawo wyborcze przysługiwało każdemu obywatelowi państwa polskiego, który ukończył dwudziesty pierwszy rok życia, bez różnicy narodowości, wyznania, pochodzenia społecznego, płci (Polska była jednym z pierwszych państw europejskich, gdzie prawo głosu otrzymały kobiety). Nie mogli głosować żołnierze w służbie czynnej i osoby pozbawione tego prawa na mocy wyroku sądowego. By zarejestrować listę wyborczą, należało zebrać 50 podpisów.

**Otwarcie Sejmu Ustawodawczego
w Warszawie. Widoczny m.in.
naczelnik państwa Józef
Piłsudski, 10 lutego 1919 r. Fot.
NAC**

Rząd Moraczewskiego reprezentował jedynie lewicę i drobne ugrupowania inteligenckie. Nie był popierany przez narodowych demokratów. Państwa ententy zaś za jedyną władzę polską uznawały Komitet Narodowy Polski w Paryżu. Zbliżająca się konferencja pokojowa i konieczność zapewnienia Polsce jednolitej reprezentacji doprowadziły szybko do kompromisu. Rząd Moraczewskiego 16 stycznia 1919 r. podał się do dymisji. Na czele nowego gabinetu stanął Ignacy Paderewski.

26 stycznia 1919 r. odbyły się wybory do Sejmu Ustawodawczego. W momencie wyborów nie wszystkie ziemie polskie znajdowały się pod władzą Piłsudskiego i rządu Moraczewskiego. Początkowo głosowali tylko mieszkańcy części Królestwa Polskiego, w lutym – Suwalszczyzny, w czerwcu – Wielkopolski, w lipcu – Białostocczyzny. Do sejmu dokooptowano również posłów, którzy wcześniej zasiadali w parlamencie austriackim i niemieckim. Zdecydowane zwycięstwo w wyborach odniósł Związek Ludowo-Narodowy reprezentujący narodowych demokratów. Dalsze miejsca zajęły partie ludowe – PSL „Wyzwolenie” i PSL „Piast” oraz PPS, ugrupowania centrowe i mniejszości narodowe – Żydzi i Niemcy. Głównym celem Sejmu Ustawodawczego było uchwalenie konstytucji. 20 lutego 1919 r. wprowadzono tzw. małą konstytucję; na jej mocy najwyższym przedstawicielem Rzeczypospolitej był Naczelnik Państwa, którym pozostał Piłsudski.

Powoływał on rząd w porozumieniu z sejmem, przed którym – wraz z rządem – był odpowiedzialny. Wykonywał uchwały sejmowe, w sprawach wojska i polityki zagranicznej zachowywał jednak samodzielność.

Cud niepodległości i „cud nad Wisłą”

W II Rzeczypospolitej toczył się spór o to, czyją zasługą jest wywalczenie niepodległej Polski. Narodowi

demokraci przypisywali główną rolę Dmowskiemu, działania piłsudczyków zaś nazywali nieodpowiedzialnymi porywami garstki byłych socjalistów wspierających Niemców przeciw entencie. Dla piłsudczyków natomiast decydujący wpływ miały wysiłki środowiska niepodległościowego, kierowanego przez Józefa Piłsudskiego – inicjatora czynu zbrojnego, komendanta I Brygady Legionów Polskich, twórcy Polskiej Organizacji Wojskowej, a w 1918 r. – podstaw polskiego państwa i wojska.

Narodowcy popierali na początku wojny Rosję, wierząc, że w interesie rosyjskim jest zjednoczenie wszystkich ziem polskich, co – ich zdaniem – rozpoczęłoby proces odzyskiwania niepodległości. Zdawali się jednak nie dostrzegać, że polityka Rosji wobec Polski nie musi się opierać na racjonalnych podstawach, że wojna nie musi się zakończyć zwycięstwem ententy, ale np. utrzymaniem status quo, że głównym celem wojennym Rosji jest zdobycie cieśnin czarnomorskich, a nie zjednoczenie ziem polskich pod swoim panowaniem. Natomiast Piłsudski działał dynamicznie i potrafił wykorzystać zmieniającą się sytuację, biorąc pod uwagę różne możliwości – np. upadek monarchii w Rosji czy klęskę państw centralnych w wojnie z ententą. Niewątpliwe porażki – takie jak całkowita zależność od Austro-Węgier na początku wojny czy internowanie w 1917 r. – potrafił przekształcić w sukcesy polityczne.

**Rozbrajanie Niemców w
Warszawie - warta studentów. W
głębi widoczni rozbrojeni
żołnierze niemieccy, listopad
1918 r. Fot. NAC**

W czasie I wojny światowej Polacy – jak rzadko w swojej historii – dysponowali grupą wybitnych polityków, którzy z determinacją dążyli do niepodległości i potrafili wyzwolić w społeczeństwie polskim energię do walki o ten cel. Zabiegi dyplomatyczne Dmowskiego na Zachodzie, czyn zbrojny Piłsudskiego w kraju i aktywność polskich polityków w Austro-Węgrzech współgrały ze sobą mimo braku formalnego porozumienia. Jednak decydujący wpływ na pomyślnie zakończenie ich działań miały takie wydarzenia na arenie międzynarodowej, jak obalenie monarchii w Rosji, klęska państw centralnych i – w konsekwencji – rozpad Austro-Węgier, a także rewolucja w Niemczech oraz wojna domowa w Rosji.

Spory wywoływało również autorstwo zwycięstwa w wojnie z bolszewikami. Niechętni Piłsudskiemu narodowcy zaczęli głosić tezę, że o polskim sukcesie zdecydowały modły o „cud Wisły”. Później za autora planu zwycięskiej bitwy uznali szefa francuskiej misji wojskowej gen. Maxime’a Weyganda, mimo że sam wielokrotnie temu zaprzeczał. Celem tych działań było odebranie lauru zwycięstwa marszałkowi Piłsudskiemu, mimo że to on sprawował naczelne dowództwo, ponosił wyłączną odpowiedzialność za przebieg bitwy i ostatecznie – za zwycięstwo lub klęskę. Walki z bolszewikami o Byt Polski nie rozstrzygnięto pod Warszawą, lecz nad Niemnem. Zwycięstwo w obu bitwach przyniosły decyzje Józefa Piłsudskiego oraz męstwo podległych mu oficerów i żołnierzy polskich walczących o wszystko. Nazywanie tego wydarzenia „cudem nad Wisłą” złośliwie umniejsza zasługi Piłsudskiego w dziele odbudowy państwa polskiego.

**Wkroczenie wojsk polskich do
Pucka - "zaślubiny Polski z
morzem", 10 lutego 1920 r. For.
NAC**

Krytycy Piłsudskiego twierdzą wbrew faktom, że po I wojnie światowej międzynarodowe gremia gwarantowały Polsce granice i niepodległość. W pewnym stopniu dotyczyło to granic zachodnich, chociaż i w tej sprawie decyzje niechętnych Polsce państw ententy trzeba było wymuszać walką. Byt Polski po 1918 r. rozstrzygał się nie w paryskich gabinetach, ale podczas zaciętych i długotrwałych zmagających wojennych na wschodzie. Bolszewików nie obchodziły międzynarodowe ustalenia, gdyż – jak mówił jeden z ich przywódców – postawili sobie za cel „obalenie świata”. Ich wojska zamierzały zniszczyć państwo polskie i stworzyć w jego miejsce sowiecką republikę. Zamiany te udaremnił czyn zbrojny Wojska Polskiego, stworzonego i dowodzonego przez Józefa Piłsudskiego.

Tekst zbudowany na treści podręcznika IPN *Od niepodległości do niepodległości Historia Polski 1918–1989*
(2014)

Całość publikacji dostępna w portalu polska1918-89.pl, do pobrania w Bibliotece Cyfrowej oraz w wersji drukowanej w księgarni internetowej ipn.poczytaj.pl

Akapit wstępny dodany przez redakcję portalu

COFNIJ SIĘ